

NEHCU'L-BELÂĞA'DA İNSANI İMHÂ EDEN ÖZELLİKLERE DAİR BİR MÜLAHAZA

A CONTEMPLATION ON NEGATIVE CHARACTERISTICS WITHIN
HUMAN THAT IS DESTRUCTIVE IN NAHCU'L BELAGA¹

Hacı ÇİÇEK²

Abstract

Ali grew up in the center of the revelation; he has also witnessed it from the beginning to the end. In the context of his appraisal, all Muslims have a common ground. In the work named "Nehcu'l Belaga" which is attributed to Ali compiled by al-Sharif Radi, there are many advice to his family and that he has given to civilian and military officers. Among the mentioned advice, there are an abundance of destructive ones. Some words uttered in his own words; some others are inspired by the hadiths of the Prophet. The work has an important place both in terms of meaning and in the context of Arabic language and rhetoric. In this work he has dealt with qualifications such as; to make friendship with bad people, to be friends with means and stingy people, to have a love of earthly things, jealousy, to be captive to the desires of the soul, to humiliate others, to be angry, to be despondent, to lie, to persecute etc... In this work, we have tried to clarify and classify the negative qualities that are scattered in the different parts of work and put them in an alphabetical form.

Key Words: Ali, Nahcu'l-Belaga, Sharif Radi, Negative characteristics.

Öz

Hz. Ali, vahyin merkezinde büyümüş; başlangıcından sonuna kadar vahye tanıklık yapmış biridir. Takdir edilmesi bağlamında, bütün Müslümanlarca ortak bir paydaya sahiptir. eş-Şerif Radi tarafından derlenen ve Hz. Ali'ye nisbet edilen "Nehcu'l-Belâğa" adlı eserde, onun kendi ailesine; gerek sivil gerekse askerî memurlarına yaptığı birçok öğüt bulunmaktadır. Söz konusu öğütler arasında insanı helak eden özelliklere dair öğütler, oldukça yoğundur. Kimi sözler, onun şahsına aitken; kimi sözler de Hz. Peygamber'in hadislerinden esinlenerek söylenmiştir. Eser, hem anlamca hem Arap dili ve belagati bağlamında önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada kötü kimseyi arkadaş edinmek, cimrilik yapmak ve cimri ile arkadaş olmak, dünya sevgisi, kıskanma, nefsi arzularına esir olmak, kendini beğenip başkalarını aşağılamak, öfkelenmek, ümitsizliğe kapılmak, yalan söylemek, zulüm vb. nitelikler ele alınmıştır. Biz, eserde dağınık şekilde geçen nitelikleri tasnif ettik ve alfabetik formda açıklamaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Nehcu'l-Belâğa, Tavsiyeler, İnsan, Olumsuz özellikler.

¹ Bu çalışmamızda Muhammed b. Huseyn Şerif er-Radi'nin (Nehcu'l-Belâğa, thk. Muhammed 'Abduh, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1992) nüshası esas alınmıştır.

² Dr. Öğretim Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Arapça Öğretmenliği Bölümü. E-mail: hcicek02@hotmail.com.

Giriş

Nehcu'l-Belâğa³, Şerif er-Radi (ö.406/1015) tarafından derlenmiştir.⁴ Eser hutbeler, emirnameler, resmî ve özel mektuplar, vecizeler ve öğütler olmak üzere üç bölümden oluşmuştur.⁵

Nehcu'l-Belâğa'da Hz. Ali'ye atfedilen yetmiş dokuz mektup, emirname ve tavsiye⁶ ile aforizma (özlü söz) diyebileceğimiz dört yüz seksen hikmetli öğüt ve mevize mevcuttur.⁷ Nehcu'l-Belâğa, Arap dili ve edebiyatının örnek eserleri arasında yer almaktadır.⁸ Birçok kez şerh edilen eser⁹, daha çok, Şia dünyasında öne çıkmakla beraber Sünnî dünyada Muhammed Abdüh (ö.1905) ile Subhî es-Sâlih'in (ö.1986)¹⁰ şerh ve tahkikleri de önemli yere sahiptir.

Nehcu'l-Belâğa'da Hz. Ali'nin aforizmaları, neredeyse her konuya temas etmektedir. Çünkü kendisi bir devlet başkanı ve yargı adamıdır. Bu itibarla onun her konuya dair görüş beyan etmesi ve tavsiyelerde bulunması doğaldır. Hz. Ali, kimi sözlerini, hadislerden esinlenerek, kimini de ilmî basiretinden söylemiştir. Onların bir kısmı, kendisine sorulan soruların cevabı; bir kısmı, bir olaya istinaden vurguladığı nasihati; bir kısmı da ehline, idari mekanizmadaki sivil memurlarına ya da komutanlarına ettiği tavsiyelerdir. Özellikle Basra valisi Osman b. Huneyf (ö.41/661), oğlu Hasan b. Ali (ö.49/669), vali Ziyâd b. Ebîh (ö.53/673), kardeşi 'Akîl (ö.60/680), yakın dostu Kümeyl b. Ziyâd en-Nehaî (ö. 82/701) ve meşhur komutanı Malik b. Eşter (ö.93/711-12)'e yönelttiği vasiyetleri, emir ve direktifleri büyük önemi haizdir.

Nehcu'l-Belâğa'da insanı ve toplumu ihyâ eden ilim, takva, adalet, kanaat, iffet, hayâ, tefekkür vb. erdemler vurgulandığı gibi; insanı ve toplumu imha eden cehalet, cimrilik, zulüm, şan şöhrat, adam kayırma, rüşvet, zimmet, irtikâp, yüz kızartıcı gibi olumsuz nitelikler de vurgulanmıştır. Adı geçen olumlu özellikler, kaynaklarda "münciyât"; olumsuz özellikler ise "mübikât" ve "muhlikât" diye nitelenmiştir.¹¹

Biz, bu çalışmada Nehcu'l-Belâğa'da insanı imha eden özellikleri alfabetik ele alacağız.

1. Ahmak/Aptal Kimseyi Arkadaş Edinmek

Hz. Ali'nin, gerek bireysel gerekse toplumsal bağlamda olumsuz gördüğü niteliklerden biri, ahmaklıktır, aptallıktır. O, muhatabını ahmaklıktan sakındırdığı gibi ahmakla

³ İsmail Durmuş, "Nehcu'l-Belâğa" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/538-540.

⁴ Mustafa Özel, "Şerif er-Radi" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX/4.

⁵ Mustafa b. 'Abdullâh Hâcî Halife (Katib Çelebi), *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmî'l-Kutub ve'l-Funûn*, Mektebetu'l-Musennâ, Bağdâd, 1941, II/1991; İsmail Durmuş, "Nehcu'l-Belâğa" maddesi, XXXII/538-540.

⁶ Bkz. Ebû'l-Hasan Muhammed b. Huseyn b. Mûsâ Şerif er-Radi, *Nehcu'l-Belâğa*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1992, s. 537-678.

⁷ Şerif Radi, *Nehcu'l-Belâğa*, s. 681-790.

⁸ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnusî İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tûnusiyye, Tûnus, 1984, I/21.

⁹ Hacı Halife, *age*, II/1991; Bağdâtlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn Âsâru'l-Musannifîn*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrût, 1951, I/507, 528, 700, 745, 815, II/60, 108, 504, 526, 564; Hayruddin Ziriklî, *el-A'lâm*, Dâru'l-Kalem, Beyrût, 1980, I/37, 268; II/141, 166, 223, 235, 296.

¹⁰ Subhî es-Sâlih, Şerif er-Radi'nin Hz. Ali'ye nisbet edilen rivayetleri topladığı Nehcu'l-Belâğa (Beyrut 1387/1967; Kum 1395/1975) adlı eserini tahkik ederek neşretmiştir. Büyük ölçüde Muhammed Abdüh neşrine dayanarak yayımlamış ve sonuna yirmi ayrı fihrist eklemiştir. Bkz. İbrahim Hatiboğlu, "Subhî es-Sâlih" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII/453.

¹¹ **Bkz.** Buhârî, *Vesâyâ* 23; Muslim, *İmân* 36; *Ebû Dâvûd*, *el-Emr ve'n-Nehy* 17; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *Musned*, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, el-Medinetu'l-Munevvere, 1988, XIII/114, 486; Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, Dâru'l-Harameyn, Kâhire, ts., V/328, VI/47; Ahmed b. Huseyn b. 'Ali b. Mûsâ Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, Mektebetu'r-Ruşd, Riyâd, 2003, II/203, IX/396; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, **Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, ts. I/2, 3, 39, 75, 336; II/3, III/3, 37, 46, 48, 162, 201, 220, 231, 411; IV/16, 42, 60, 80, 138, 142, 215, 220, 230, 243, 293, 428-433, 500-501.**

arkadaşlık yapmaktan da sakındırmıştır. Çünkü kişi, arkadaşıyla değer kazanır ya da kaybeder.

Ahmaklığı, en büyük yoksulluk olarak¹² niteleyen Hz. Ali, oğlu Hasan'a yaptığı tavsiyeleri arasında ahmakla dost olmaktan sakınma vardır.¹³ O, ahmak kişinin kalbinin, dilinin gerisinde¹⁴ olduğunu bildirmiş ve ahmağa karşı yumuşak olmak sayesinde, kişiye yardım edenler artar¹⁵ şeklindeki uyarıda bulunmuştur.

Çevresindekilere ahmakla arkadaş olmamalarını tavsiye eden¹⁶ Hz. Ali, ahmak kişinin şerrinden emin olabilmek için ise ona karşı hilim ile hareket edilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁷

Hz. Ali, farklı bir açıdan olayı şöyle değerlendirmiştir: "Sevap olduğu kesin bilinen güzel davranıştan geri durmak, aptallıktır."¹⁸

2. Cimrilik ve Cimri ile Arkadaş Olmak

Cimrilik, neredeyse bütün inanç sistemlerinin ve ideolojilerin olumsuz gördüğü nitelikler arasında yer almaktadır. Hz. Peygamber bu niteliği çok çirkin görmüş, onu helak eden üç nitelik arasında saymış¹⁹ ve cimriliğinden dolayı kişinin cennete giremeyeceğini buyurmuştur.²⁰

Hz. Peygamberin yanında yetişen Hz. Ali ise cimriliği, bir ayıp ve yüz kızartıcı bir kusur olarak nitelemiştir²¹; onu, bütün kötülüklerin bulunduğu bir zemin ve insanı her kötülüğe doğru çeken bir yular olarak nitelemiştir.²²

O, "Korktuğu fakirliğe doğru koşup duran cimri kişiye hayret ediyorum. Aradığı zenginlik elinden uçup gider; dünyada yoksullar gibi yaşar, ahirette ise zenginler gibi hesaba çekilir" demek suretiyle cimriliğin ne denli kötü bir vasıf olduğunu vurgulamış²³; oğlu Hasan'a "Cömert ol, savurgan olma! Ölçülü ol, cimri olma!²⁴ Cimri ile dost olmaktan sakın! Çünkü o, ona en çok ihtiyaç duyduğun anda senden uzak durur"²⁵; Cabir b. Abdullah el-Ensârî'ye ise "Ey Cabir! Din ile dünyanın ana direği dört tanedir: İlimi ile amel eden âlim; öğrenmekten geri durmayan cahil, malında cimrilik yapmayan zengin, ahiretini dünyası uğruna satmayan fakir kimsedir. Âlim,

¹² Şerif Radî, *Nehcu'l-Belâğa*, s. 688.

¹³ Hz. Ali başka bir yerde ise "Ahmakla arkadaş olma; çünkü o, yaptığını sana süslü gösterir ve senin de kendisi gibi olmanı ister" diye uyarıda bulunmuştur. Bkz. Şerif er-Radî, *Nehcu'l-Belâğa*, s. 748.

¹⁴ Şerif er-Radî, *age*, s. 727. Aklını kullanmayanlara ilişkin Descartes (ö.1650), "Akıllı olmak bir şey değildir, önemli olan aklını kullanabilmektir"; Salacron, "Kötü insanları ahmaklara tercih ederim. Çünkü hiç olmazsa kötü insanlar ara sıra kötülüklerine ara verirler"; Cicero (ö.MÖ/43) ise "Hayatta her insan yanlış yapar, ne var ki ahmaklar yanlışlarında ısrar ederler" gibi veciz sözler vurgulamışlardır. Bir Türk atasözünde ise "Aptaldan paşa, tahtadan maşa olmaz" denmiştir. Bkz. Ahmet Ağırbaşı, *2000 Yılında 2000 Güzel Söz*, İttifak Kültür Serisi, Konya, 2000, s. 18- 25.

¹⁵ Şerif er-Radî, *age*, s. 689. Şerif er-Radî: "Bu söz, Hz. Ali'nin çok güzel görüşlerinden biridir. Bu sözün manası şudur: Akıllı adam ancak istişare ve fikir teatisinde bulunduktan sonra görüşünü beyan eder. Ahmağın ise sözünün yanlışlıkları, onun düşüncesini ölçüp biçmesi ve sağlıklı düşünmesinin önüne geçer. Buna göre sanki akıllının dili kalbine; ahmağın kalbi ise diline bağlıdır."

¹⁶ Şerif Radî, *Nehcu'l-Belâğa*, s. 748.

¹⁷ Şerif er-Radî, *age*, s. 725.

¹⁸ Şerif er-Radî, *age*, s. 768.

¹⁹ Ebû Dâvud, *Melâhim* 17; Tirmizî, *Tefsîr, Mâide*; İbnu Mâce, *Fiten* 21.

²⁰ Ebû Dâvud, *Edeb* 8; Tirmizî, *Birr* 41. Hz. Peygamber, cimrilik ve kötü ahlak gibi iki huyun, müminde bulunamayacağını (Tirmizî, *Birr* 41) ve tarihte bazılarının cimrilikten ötürü helak olduğunu buyurmuştur. Bkz. Muslim, *Birr* 56; Ebû Dâvud, *Zekât* 46.

²¹ Şerif er-Radî, *age*, s. 681.

²² Şerif er-Radî, *age*, s. 766.

²³ Şerif er-Radî, *age*, s. 707.

²⁴ Şerif er-Radî, *age*, s. 687.

²⁵ Şerif er-Radî, *age*, s. 688.

ilmini kaybederse, cahil ilim öğrenmekten kaçınır; zengin cimrilik ederse, fakir de ahiretini dünyası karşılığında satar”²⁶ diye tavsiyede bulunmuştur.

Hız. Ali, geçtiği yolda çöplükte bir pislik gördüğüne “İşte bu, cimrilerin vermekten imtina ettiği şeydir.” Başka bir rivayette ise “Bu, uğrunda yarıştığınız şeydir”²⁷ şeklinde cimrilikle dünya sevgisinin ne kadar çirkin olduğunu vurgulamıştır.

Hız. Ali “Kadınlarda bulunan bazı güzel özelliklerin erkeklerde bulunması kötüdür, bunlar: İhtişam, cimrilik ve korkaklıktır. Kadın ihtişam sahibi olduğunda kendine hâkim olamaz. Cimri olduğunda, hem kendi malını hem de kocasının malını korur. Korkak olduğunda ise kendisine teklif edilen her şeyden uzak durur”²⁸ şeklinde bir durum değerlendirmesi yapmıştır.

3. Diline Hâkim Olmak

Hız. Ali'nin gündemde tuttuğu hasletlerden bir diğeri de kişinin diline hâkim olmasıdır. Zira kişinin değeri, dilin fonksiyonu ile doğru orantılıdır, denirse yeridir. Allah, ne gözyaşı sebebiyle ne de kalbin hüznüyle azap vermeyecek; ancak dil nedeniyle azap yahut merhamet edecektir.²⁹ Zaten en güvenilir kimse, dilinden ve elinden Müslümanların emniyette olduğu kimse değil midir?³⁰

Hız. Ali'ye göre diline hâkim olamayan, kendini maskara eder.³¹ Akıllı kişinin dili, kalbinin; ahmak kişinin kalbi ise dilinin gerisindedir.³² Kişi, dilinin altında gizlidir.³³ Kötülüđü eli, dili ve kalbi ile inkâr eden, hayırlı sıfatları kendisinde toplamıştır.³⁴ Deđerini bilmeyen, zayi olur, yok olup gider, demiştir.³⁵ Kötülüđü dili ve kalbiyle inkâr eden, ama eliyle engel olmayan iki haslete yapışmış, birini de kaybetmiştir. Kalbiyle inkâr edip, eliyle ve diliyle kötülüğe engel olmayan şerefli üç özellikten ikisini kaybetmiş, sadece birine tutunmuştur. Kötülüđü eli, dili ve kalbiyle inkâr etmeyenler ise, yaşayanların ölüsüdüdür.³⁶

O, “Ne mutlu diline hâkim olana; insanlara kötülük yapmayan, Peygamber'in sünnetini işleyen ve bidat ehlinden olmayana!”³⁷ demek suretiyle diline hakim olanı övmüştür.

Yine bir seferinde arkadaşına “Seninle konuşana karşı keskin dilli olma, doğruya yöneltene de edebiyat yapma!” diye uyarıda bulunmuştur.³⁸

²⁶ Şerif er-Radî, *age*, s. 764.

“Cömert, Allah'a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah'tan uzaktır, insanlardan uzaktır, cennetten uzaktır, cehenneme yakındır.” Bkz. Tirmizî, *Birr* 40.

²⁷ Şerif er-Radî, *age*, s. 722.

²⁸ Şerif er-Radî, *age*, s. 729. Hız. Ali, burada “Eğer zenginleriniz, cimri ise, yerin altı üstünden, (ölmek yaşamaktan) daha hayırlıdır” hadisine bir telmihte bulunmuştur. Bkz. Tirmizî, *Fiten* 78.

²⁹ Buhârî, *Cenâiz* 45; Muslim, *Cenâiz* 12. Hız. Peygamberin, ümmeti için en çok korktuğu şey, dile hâkim olmamadır. Bkz. Tirmizî, *Zuhd* 61.

³⁰ Buhârî, *İmân* 4, 5, *Rikâk* 26; Muslim, *İmân* 64, 65; Ebü Dâvüd, *Cihâd* 2; Tirmizî, *Kıyâmet* 52, *İmân* 12; Nesâî, *İmân* 8, 9, 11.

³¹ Şerif er-Radî, *age*, s. 681.

³² Radî: “Bu söz, Hız. Ali'nin çok güzel görüşlerinden biridir. Bu sözün manası şudur: Akıllı adam ancak istişare ve fikir teatisinde bulunduktan sonra görüşünü beyan eder. Ahmağın yanlışları ise onun düşüncesini ölçüp biçmesi ve sağlıklı düşünmesinin önüne geçer. Buna göre sanki akıllının dili kalbine; ahmağın kalbi ise diline bağlıdır. Bkz. Şerif er-Radî, *age*, s. 689.

³³ Hız. Ali'nin “Konuşun, tanınırsınız! Zira insan, dilinin altında gizlidir” sözü, bunu çok güzel bir şekilde açıklamaktadır. Bkz. Şerif er-Radî, *age*, s. 769.

³⁴ Dil, öyle mühim bir organdır ki Allah, onun sebebiyle azap ya da merhamet eder. Bkz. Buhârî, *Cenâiz* 45; Muslim, *Cenâiz* 12.

³⁵ Şerif er-Radî, *age*, s. 691.

³⁶ Şerif er-Radî, *age*, s. 765. Hız. Ali, bu sözyle “Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir” hadisine telmihte bulunmuştur. Bkz. Buhârî, *Melâhim* 17; Muslim, *İmân* 78; Ebü Dâvüd; *Salâtu'l-İydeyn* 248; Tirmizî, *Fiten* 11; İbnu Mâce, *Fiten* 20.

³⁷ Şerif er-Radî, *age*, s. 707.

O, “Ey müminler! Her kim, yapılan bir düşmanlık ve kendisine çağrılan bir kötülük görür de kalbiyle ondan nefret ederse, günah ve cezadan muaf olur. Her kim diliyle karşı çıkarsa, bundan dolayı mükâfat alır ki, bu da öncekisinden daha iyidir”³⁹ diye uyarıda bulunmuştur.

4. Dünya Sevgisi

Hz. Ali'nin, belki de en çok üzerinde durduğu konu, insanın ahireti unutup dünyaya odaklanmasıdır. Onun, bu konuya ağırlık vermesi boşuna değildir. Zira Kur'an, dünya hayatını bir oyun ve eğlence olarak nitelmiş;⁴⁰ onun geçici⁴¹; ahiretin ise daha kalıcı⁴² ve hayırlı⁴³ bir yurt olduğunu vurgulamıştır.

Hz. Ali, bir devlet başkanı olmasına rağmen dünyaya ve içindekilerine pek iltifat etmemiş; çevresini de bu konuda duyarlı olmaya davet etmiştir. Örneğin, kendisi dünyanın; dokunuşu yumuşak ve içinde en ölümcül zehri taşıyan bir yılan⁴⁴ ve bir geçit olduğunu, temelli kalınacak bir yer olmadığını⁴⁵, onu imar etme adına, sonsuzluk yurdunu ihmal eden kişiye de şaşarım⁴⁶ dedikten sonra orada iki çeşit insanın bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁷ Ona göre iki çeşit insandan birisi, kendi nefsinin satar, dünya da onu tüketir. Öbürü ise kendini kurtarır; dünya da, onu serbest bırakır.⁴⁸

Hz. Ali aynı şekilde “Dünya aldatır, zarar verir ve geçip gider. Allah, dünyayı dostlarına mükâfat; düşmanlarına da ceza yeri yapmamıştır. Dünya ehli, bir süre konaklayıp, ardından bir çığlık sesi ile yola koyulan bir kabileye benzer.⁴⁹ Her kim dünya hayatını isterse, ölüm de onu dünyadan çıkarıncaya kadar arar durur. Her kim ahiret yurdunu dilerse; rızkını alıncaya kadar dünya ona yönelir.⁵⁰ İki aç insan vardır ki, asla doymaz: Biri, ilim öğrenmek isteyen; diğeri ise dünyayı arzu edendir”⁵¹ tavsiyesinde bulunmuştur.

Başka yerlerde ise şunları söylemiştir: “Ey arzularına esir olanlar, artık bunlardan el çekiniz! Çünkü dünyaya dalarları, sadece felaketin gıcırdayan dişlerinin sesleri, dünyadan alıkoyar. Ey insanlar! Terbiye etmek için nefislerinize hâkim olunuz! Nefislerinizin kötü arzularını düzeltiniz!⁵² Kimin kalbi dünya sevgisi ile çarparsa, onun kalbi üç konuda dünyaya asılı kalır: 1- Sonu gelmeyen bir tasa/kaygı. 2- Onu bırakmayan bir hırs. 3- Elde edemeyeceği bir arzu.⁵³ Dünya, ahirete geçiş için yaratılmıştır, yoksa bizzat kendisi için yaratılmamıştır.”⁵⁴

³⁸ Şerif er-Radi, *age*, s. 773. Hz. Peygamber, bir ara diline işaret ederek Mu'az b. Cebel'e “Şuna sahip ol!” diye tavsiyede bulunmuştur. Bkz. Tirmizi, *İmân* 8.

³⁹ Şerif er-Radi, *age*, s. 764. Ukbe b. Amir, Hz. Peygambere “Ey Allah'ın Resulü! Kurtuluşumuz nasıl olacak?” diye sorunca Hz. Peygamber, ona “Dilini tut, evini genişlet, günahlarına da ağla!” şeklinde cevap vermiş; dolayısıyla dilin, getirisi ile götürüsünün ne denli önemli olduğunu belirtmiştir. Tirmizi, *Zuhd* 61.

⁴⁰ En'âm, 6/32.

⁴¹ Mu'min, 40/39.

⁴² A'lâ, 87/17.

⁴³ Duhâ, 93/4.

⁴⁴ Şerif er-Radi, *age*, s. 706.

⁴⁵ Şerif er-Radi, *age*, s. 710.

⁴⁶ Şerif er-Radi, *age*, s. 707.

⁴⁷ Hz. Ali'den yüzyıllar sonra Victor Hugo da “Bu dünya, başka bir âlemin bekleme salonudur” demiştir. Bkz. Ağırbaşı, *2000 Yılında 2000 Güzel Söz*, s. 92.

⁴⁸ Şerif er-Radi, *age*, s. 710.

⁴⁹ Şerif er-Radi, *age*, s. 774.

⁵⁰ Şerif er-Radi, *age*, s. 778.

⁵¹ Şerif er-Radi, *age*, s. 783.

⁵² Şerif er-Radi, *age*, s. 760.

⁵³ Şerif er-Radi, *age*, s. 727.

⁵⁴ Şerif er-Radi, *age*, s. 784.

Ey insanlar! Dünya hayatı, insanı helak eden bir enkazdan ibarettir; onun merasından uzak durunuz! Ondandır uzak durmak, yararlanmaktan daha değerlidir. Dünyanın yetecek kadar olanı, servet edinmekten daha hayırlıdır. Onu elde etmeye çalışan yoksulluğa mahkûm olur. Ona değer vermeyen, rahat eder. Süsüne püsüne aldananın gözleri kamaşarak kör olur. Dünyanın kara sevdasına düşenin gönlü kederle dolar. Kalbinin derinliklerinde, insanı meşgul eden ve üzen kaygılar cirit atar. Öyle ki, sanki o, uzay boşluğuna atılmış ve nefesi kesilmiş biri gibi olur. Onun, Allah'ın yanında helak olması ve yakınlarının nezdinde de bir tarafa atılması kolay olur. Mümin, dünyaya ancak ibret gözüyle bakar, ancak karın tokluğu ile ondan yararlanır. Tiksinti ve nefret ile ona kulak verir. Zenginlik yerine az ile yetinir. Eğer orada çok yaşadım diye sevinirse, eninde sonunda geçip gittiği için üzülecektir. Bu, dehşete düşülen günün henüz gelmediği zamanda bile böyledir.⁵⁵

Dırâr b. Demre ed-Dubbabî, Muaviye'nin yanına girdiğinde Muaviye, ondan Hz. Ali'den bahsetmesini ister. Bunun üzerine Dırâr şöyle der: "Şehadet ederim ki onun, bazı zamanlarda gece karanlığı basınca, mihrabında eliyle sakalını tutup, ölüm döşeğindeki kimse gibi inleyerek, yaşlı kişinin ağlaması gibi ağlayarak şöyle dediğini gördüğüme tanıklık ederim: Ey dünya, ey dünya benden uzak dur! Kendini bana mı sunuyorsun, yoksa beni mi özlüyorsun? Heyhat, zaman seninle ilgilenme zamanı değildir! Var, benden başkasını aldat! Sana ihtiyacım yok! Bir daha dönmeyecek şekilde seni üç kez boşadım! Ömrün kısa, belan kolay aşılır ve istikbalin önemsizdir! Âh, azlığın azlığından, yolun uzunluğundan, yolculuğun uzak ve hesap gününün dehşetinden!"⁵⁶

Hz. Ali'nin üzerinde yırtık, yamalı olan bir aba hakkında konuşulunca, şöyle karşılık vermiştir: "Onunla kalp yumuşar, nefis alçak gönüllü olur ve müminler ona uyarlar Dünya ve ahiret birbirine zıt iki düşman ve farklı iki yoldur. Her kim, dünyayı severse ona kapılır, ahiretten nefret eder ve ona düşman olur. Onlar doğu ile batı mesabesinde dirler. Onların arasında yürüyen, birine yaklaşırken diğerdinden uzaklaşır. Onlar, birbirine karşı olan iki kuma gibidir."⁵⁷

Bir adamın dünyayı kınadığını duyduğunda ise şöyle demiştir: "Ey dünyayı kınayan; dünyanın aldatmalarına kanan ve sahte hayallerine kapılan adam! Sen, dünyaya kapılıyor sonra da onu yerden yere mi vuruyorsun? Sen mi dünyayı suçluyorsun, dünya mı seni suçluyor? O, seni ne zaman azdırdı veya ne vakit aldattı? Toprakta çürüyen babalarının yok olduğu yerler ile mi yoksa annelerinin yer altında yattığı yerler ile mi kandırdı seni? Defalarca onların tedavisi için çalıştın, iyileşmeleri için bizzat hizmet ettin, onları doktora götürdün. İlaçların, onlara bir fayda vermedi, ağlamaların onların hastalığını gidermedi, onların üzerine titremen ve endişelenmen de, onları iyileştirmede. Gücün, onlardan ölümü savamadı. Aslında dünya, onlara yaptığı ile sana bir örnek verdi. Onun yok oluşu ile senin yok oluşunu göstermiş oldu. Dünya, doğru olan kimse için doğruluk yurdu; onu anlayan için esenlik; ahiret için ondan azıklanan için zenginlik diyarı; öğüt alana da ibret yeridir. Dünya, Allah dostlarının secdegâhı; meleklerin dua yeri; vahyin indiği yer ve Allah dostlarının alış veriş yaptığı ticarethanesidir. Onlar, dünyada rahmeti kazandılar, cenneti hak ettiler. Dünya, ölümü alenen haber verip, kendisinden ayrılacağımızı açıkça ilan edip; imtihanını örnek getirip, sevinci ile onları sevince teşvik edip dururken, kim onu yermeye kalkar? İnsan, afiyetle geceler; arzu, korku, endişe ve tasa ile sabahlar. Pişmanlık içinde sabahlayanlar, dünyayı kınarlar; diğerdeleri ise, onu kıyamet gününde överler. Çünkü dünya, onlara akibeti hatırlatmış, onlar da gereken ibreti almışlardır.

⁵⁵ Şerif er-Radî, *age*, s. 762.

⁵⁶ Ayrıca bkz. Şeyhu'l-İslâm Ahmed Takıyyuddîn İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sunneti'n-Nebeviyye fî Nakzi Kelâmi's-Şi'ati'l-Kaderiyye*, Cami'atu'l-İmâm Muhammed b. Sü'üd el-İslâmiyye, 1986; Ebû'l-Kâsım Ali b. Hibetullâh İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1995, XXIV/401-402; Şeyh Bahâuddîn Muhammed b. Huseyin b. Abdussamed el-'Âmilî, *el-Keşkül*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998; I/173.

⁵⁷ Şerif er-Radî, *age*, s. 701.

Ve yine dünya, onlara ne olacağını söylemiş, onlar bunu tasdik etmiş; öğüt vermiş, onlar da öğüt almışlardır.”⁵⁸

O, Allah dostlarının şu niteliklere sahip olduğunu belirtmiştir: İnsanlar, dünyanın dış görünüşüne bakarken; onlar, dünyanın içyüzüne bakarlar. İnsanlar, geçici dünya malı peşinde koşarken; onlar, ahiret için çalışırlar. Kendilerini helak edebilecek şehvet ve öfke gibi arzularını öldürürler. Kendilerini terk edecek şeyleri bilirler de, onları daha önce terk ederler. Başkalarının çok gördüklerini az görürler. Dünyayı elde etmeleri, aslında yitirmeleri demektir.⁵⁹

5. Haset-Kıskanma

Hz. Ali'nin, olumsuzluk bağlamında dikkat çektiği konulardan bir tanesi de hasettir. Haset hastalığı, bütün toplumlarda fitri yapısı erozyona uğramış kimselerin hastalığıdır. Zaten Hz. Peygamber, bu kötü özelliği, “eski ümmetlerin hastalığı”⁶⁰ şeklinde nitelendirmiştir.

Hz. Ali, kibir ile haset arasında bir ilişkinin olduğunu belirtmiş ve “Kişinin, kendisini beğenip durması, aklına haset eden etkenlerden biridir” diye vurgulamıştır.⁶¹

O, “Kıskananların, beden sağlığından gafil bulunmaları hayret edilecek bir durumdur”⁶² tespitinde bulunarak, aslında kıskanılması gereken nimetin, sağlık olduğuna dikkat çekmiştir. Hz. Ali, bu sözyle “*Hasetten kaçının, çünkü o, ateşin odunu yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer, tüketir*” hadisine telmihte bulunmuştur.⁶³ Gerçekten kıskanç kimse, iç dünyasında rahat değildir. O, bir taraftan başkalarının sahip olduğuna sahiplenmek ister, başka taraftan da sahip olduklarını, başkasına kaptırma endişesini yaşar. Dolayısıyla iç dünyasında çalkantılar, med cezirler meydana gelir ve bu olumsuz davranışlar, beraberinde sağlık problemlerini getirir.⁶⁴

6. Hevâ, Heves ve Arzularına Esir Olmak

Hz. Ali'nin, çevresine sıklıkla tavsiye ettiği değerlerden bir diğeri de insanın hevâ ve hevesine, nefsi arzularına uymamasıdır. Çünkü nefsi arzularına râm olanlar, bireysel ve toplumsal hayatta hep kendisini merkeze alırlar.

O, her kim gemini ihtirasa kaptırırsa, arzularından hiç birine kavuşmadan ölür gider⁶⁵ en asil zenginlik, nefsanî arzuları terk etmektir⁶⁶, zenginliğin en yücüsü, arzuları terk etmektir⁶⁷, kendini dizginleme arttıkça, şehvi arzular azalır⁶⁸ ve mal, şehvî arzuların temelidir⁶⁹ demek suretiyle muhatabının süflî davranışlardan uzak durmasını salık vermiştir.

Kendisi manevi anlamda kalbin arınmasına önem vermiş ve kalplerin arzuları, ileriye ve geriye dönük eğilimleri vardır. Siz, kalplerin şehvi arzularını ve ileriye dönük

⁵⁸ Şerif er-Radi, *age*, s. 709-710.

⁵⁹ Şerif er-Radi, *age*, s. 778.

⁶⁰ Bkz. Tirmizî, *Sıfatu'l-Kıyâme* 57.

⁶¹ Şerif er-Radi, *age*, s. 726.

⁶² Şerif er-Radi, *age*, s. 727. Bir hadiste “bir kulun kalbinde imanla haset bir arada bulunmaz” diye buyurulmuştur. Bkz. Muslim, *İmâret* 130, 131; Ebû Dâvud, *Cihâd* 11; Nesâî, *Cihâd* 8; İbn Mâce, *Cihâd* 9.

⁶³ Ebû Dâvud, *Edeb* 52. John *Chrysostom* (ö.407), hadiste vurgulanan maksadı, “Haset; bir güvenin, kumaşı yediği gibi insanı yer, bitirir” demiştir. Bkz. Ağırbaşlı, *2000 Yılında 2000 Güzel Söz*, s. 92.

⁶⁴ İslam, iki kişiye karşı haset etmeyi caiz görmüştür: Birincisi Kur'an'ı gece gündüz eden; ikincisi de, kendisine verilen malı, Allah yolunda gece gündüz infak edendir. Bkz. Buhârî, *Fedâilu'l-Kur'an* 20, *Tevhîd* 45; Tirmizî, *Birr* 24.

⁶⁵ Şerif er-Radi, *age*, s. 683.

⁶⁶ Şerif er-Radi, *age*, s. 688.

⁶⁷ Şerif er-Radi, *age*, s. 725.

⁶⁸ Şerif er-Radi, *age*, s. 731.

⁶⁹ Şerif er-Radi, *age*, s. 687.

eğilimlerini yok etmeye çalışınız! Çünkü kalpler, zorlandığında körelir⁷⁰, şeklinde bir tespitte bulunmuştur.

Hz. Ali, "Ey insanlar! Terbiye etmek için nefislerinize hâkim olunuz! Nefislerinizin kötü arzularını düzeltiniz!"⁷¹ Nefsanî arzularına karşı, aklınla savaş!"⁷² "Onur sahibi olan kimse, şehvi arzularını rahatça kontrol eder"⁷³ şeklinde tavsiyeler ile çevresindeki insanları yüce erdemlere davet etmiştir.

O, Allah'ın dostları o kimselerdir ki, insanlar dünyanın dış görünüşüne bakarken; onlar, dünyanın içyüzüne bakarlar. İnsanlar geçici dünya malı peşinde koşarken; onlar, ahiret için çalışırlar. Kendilerini helak edebilecek olan şehvet ve öfke gibi arzularını öldürürler. Kendilerini terk edecek şeyleri bilirler de, onları daha önce terk ederler. Başkalarının çok gördüklerini az görürler, diye tavsif etmiştir.⁷⁴

7. Hırslı ve Açgözlü Olmak

Ölünceye değin birçok insanı perişan eden kötü davranışlar arasında hırslı ve açgözlü olma hastalığı bulunmaktadır. Öyle ki bir hadiste, âdemoğlunun ihtiyarladıkça onda iki şeyin gençleştiğini, onların mala ve hayata karşı hırs olduğu vurgulanmıştır.⁷⁵

Hz. Ali de, hadislerden mülhem hırslı olmanın, ebedi kölelik olduğunu⁷⁶, hırslı olanın ise alçaklık zincirine vurulduğunu⁷⁷ söylemiştir.

Kendisi bu konuda "İnsanda bir et parçası vardır ki, vücuduna damarlarla bağlanmıştır. İşte vücuttaki bu harika organ, *kalptir*. Bu organda, hikmetin malzemeleri olduğu gibi hikmetin zıttı da mevcuttur. Ümide kapıldığında, açgözlülük onu alçaltır; aşırı istekler onu galeyana getirdiğinde, hırs onu helak eder"⁷⁸; "Kimin kalbi dünya sevgisi ile çarparsa, onun kalbi üç konuda dünyaya asılı kalır: Sonu gelmeyen bir tasa/kaygı, onu bırakmayan bir hırs ve elde edemeyeceği bir arzu"⁷⁹; "Açgözlülük; kör bir kuyu, sözünde durmayan bir kefil ve bazen suya kanmadan boğazında su kalan susuz kimsenin durumu gibidir. Kuruntular; kişinin görme duyusunu köreltir. Şans, hırslı olmayana güler"⁸⁰ şeklinde bir betimlemede bulunmuştur.

O, "Hırs, kibir ve haset duyguları, insanı tehlikeli günahlara düşüren unsurlardır. Kötülük ise, bütün kusurların bulunduğu zemindir"⁸¹ dedikten sonra meşhur komutanı Malik'e "Hırslı kimseye danışma, o da zulüm ile açgözlülüğü sana süslü gösterir!" diyerek hırs ve tamahın ne denli tehlikeli unsurlar olduğunu belirtmiştir.

Hz. Ali, tıpkı Hz. Peygamber gibi hırs ve tamah ile göreve talip olanlara görev vermekten imtina etmiştir.⁸²

8. Kibir, Kendini Beğenmek

Kibir sözcüğü k-b-r fiilinden türemiştir. Kibir, insanın kendini beğenmesi; tekebbür, kişinin kendini başkasından büyük görmesi;⁸³ istikbar ise insanın büyüklük taslaması

⁷⁰ Şerif er-Radi, *age*, s. 722.

⁷¹ Şerif er-Radi, *age*, s. 760.

⁷² Şerif er-Radi, *age*, s. 776.

⁷³ Şerif er-Radi, *age*, s. 782.

⁷⁴ Şerif er-Radi, *age*, s. 778.

⁷⁵ Buhârî, *Rikâk* 5; Muslim, *Zekât* 115; Tirmîzî, *Zuhd* 28, : İbnu Mâce, *Zuhd* 27.

⁷⁶ Şerif er-Radi, *age*, s. 719.

⁷⁷ Şerif er-Radi, *age*, s. 727.

⁷⁸ Şerif er-Radi, *age*, s. 702.

⁷⁹ Şerif er-Radi, *age*, s. 727.

⁸⁰ Şerif er-Radi, *age*, s. 744.

⁸¹ Şerif er-Radi, *age*, s. 763.

⁸² "Biz, -Allah'a kasem olsun- göreve, onu talep eden veya ona hırs gösteren hiç kimseyi tayin etmeyiz!" Bkz. Buhârî, *Ahkâm* 7,12, İcâre 8, *İstîtâbe* 2; Muslim, *İmâret* 7; Ebû Dâvûd, *Harâc* 2; Nesâî, *Adâbu'l-Kudât* 4.

veya öyle arzulasıdır.⁸⁴ Tekebbür besleyene mütekebbir⁸⁵; istikbar edene de mustekbir denir.⁸⁶

Kibir, Allah'ın dışında hiçbir kimseye yakışmayan bir niteliktir. Çünkü "mütekebbir" sıfatı, ancak ona layıktır. Fani olan birinin, yine kendisi gibi başka bir faniye büyüklük taslaması, onu aşağılaması kadar çirkin bir davranış yoktur.

Nitekim Hz. Ali, "En korkunç şey, kendini beğenmektir"⁸⁷, "Hırs, kibir ve haset duyguları, insanı tehlikeli günahlara düşüren unsurlardır"⁸⁸ demiş ve "Dün bir damla su iken, yarın bir leş/kadavra olacak kibirli kişiye hayret ediyorum"⁸⁹ eleştirisinde bulunmuştur.

O, "Ameli kendisini geri bırakanın, nesebi onu öne çıkaramaz.⁹⁰ Başka bir rivayette: şerefini kaybeden kimseye, atalarının şerefi bir fayda veremez" diyerek, kişiye ancak yaptıklarının şeref kazandıracağını belirtmiştir.⁹¹

Malum olduğu üzere Hz. Ali, neredeyse her konuda çevresini uyarmıştır. Bu konuya dair ise Ziyad b. Ebih (ö.53/673)'e "İsrafi bırak, tutumlu ol! Bu günden yarını düşün! Sadece asli ihtiyaçların kadar mal bulundur! Muhtaç olacağın gün için artan malı harca! Sen, onun atında büyüklük taslayanlardan iken, Allah'ın, sana mütevazı kimselerin mükâfatını vermesini mi umuyorsun? Kendin nimetler içinde yüzüp dururken, zayıfları ve dul kadınları mahrum bırakıyor, bir de sadaka verenlerin ecrini almayı mı düşünüyorsun? Kişi, ancak daha önce yaptıkları ile ödüllendirilir ve verdiklerinin karşılığını alır" şeklinde tavsiyede bulunmuştur.⁹²

9. Korkaklık

Hz. Ali, korkma ve korkaklık olayını hem biyolojik hem manevî (takva) anlamda ele almış ve "Hiçbiriniz, günahından gayrı bir şeyden korkmasın!" tavsiyesinde⁹³ bulunmuştur.

O, çevresindekilere "Ey insanlar, konuştuğunuzda duyan ve gizlediğinizde bilen Allah'tan korkunuz! Kaçsanız da sizi yakalayacak; dikelseniz de sizi alıp götürecektir; unutsanız da sizi gündeminde tutacak olan ölümü aklınızda tutunuz!⁹⁴ Kelle koltukta bir işe girişen, bu konuda elinden geleni esirgemeyen, çabası sonunda kendi payına kavuşan, korku nedir bilmeyen, hedefine ulaşma yolunda dengeli hareket eden ve bunların sonucunda saadete ereceklerin takvası gibi Allah'tan korkunuz!"⁹⁵ diye uyarıda bulunmuştur.

Hz. Ali, erkeklerdeki bazı kötü özelliklerin kadınlarda bulunmasını güzel bulmuş ve "Kadınlarda bulunan bazı güzel özelliklerin erkeklerde bulunması kötüdür, bunlar: ihtişam, cimrilik ve korkaklıktır. Kadın ihtişam sahibi olduğunda kendine hâkim

⁸³ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Dureyd el-Ezdî , *Cemheretu'l-Luğa*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 1987, I/74.

⁸⁴ Rağîb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1412, s. 697.

⁸⁵ Gâfir, 40/27, 35; Haşr, 59/23.

⁸⁶ Lokmân, 31/7; Câsiye, 45/8.

⁸⁷ Şerif er-Radî, *age*, s. 688.

⁸⁸ Şerif er-Radî, *age*, s. 763.

⁸⁹ Şerif er-Radî, *age*, s. 707.

⁹⁰ Şerif er-Radî, *age*, s. 769.

⁹¹ Hz. Ali'nin bu sözü, "Bir kimseyi ameli geri bırakırsa, nesebi onu ileri götüremez" hadisinden mülhemdir. Bkz. Muslim, *Zikr* 38; Ebû Dâvûd, *Edeb* 68; Tirmizî, *Hudûd* 3, *Birr* 19, *Kıraat* 3.

⁹² Şerif er-Radî, *age*, s. 556.

⁹³ Şerif er-Radî, *age*, s. 697.

⁹⁴ Şerif er-Radî, *age*, s. 723.

⁹⁵ Şerif er-Radî, *age*, s. 725.

olamaz. Cimri olduğunda, hem kendi malını hem kocasının malını korur. Korkak olduğunda ise kendisine teklif edilen her şeyden uzak durur”⁹⁶ diye vurgulamıştır.

Hz. Ali, minberde hutbede şöyle demiştir: “Ey insanlar Allah’tan korkunuz! İnsan, boşuna yaratılmamış ki, eğlenip dursun; başıboş bırakılmamış ki, saçmalasın! Kendisini ahiretinden uzaklaştırmak için süslenen dünyası, kötü düşüncesinin gözünde çirkinleştirdiği ahiretinin yerini tutacak değildir. Bütün gücünü ortaya koyarak çalışmak suretiyle dünyada başarılı olan, daha az bir gayretle ile ahirette kurtuluşa eren kadar büyük bir başarı sahibi değildir.”⁹⁷ Ey insanlar, Allah’tan korkun! Unutmayın ki, muradına eremeyen nice kimseler; yaptığı binalarda oturmayan nice ustalar; biriktirdiği malı bırakan nice şahıslar vardır. Belki o, malı haksız ve haram yollarla toplamış, onunla günaha girmiştir. Bundan dolayı o kimse, ağır yükünü geri getirir, ah vah ve hayıflanma ile Allah’a döner. Böylelikle hem dünyasını hem de ahiretini kaybeder. İşte apaçık zarar budur.⁹⁸ Yalnız kalma durumunda işlediğiniz günahlar konusunda Allah’tan korkunuz. Çünkü bu esnada tanık olan, yarın sizin hakkınızda hüküm verecek olandır.⁹⁹

İman, doğruluğu seçmendir, bu tercih çıkar sağlayacak yalana karşın sana zarar verecek olsa bile! Yaptığın güzel işlerden çok söz etmemen ve başkalarının dedikodularını yapma konusunda da Allah’tan korkmandır.¹⁰⁰

10. Öfkelenmek

Hadiste “âdemoğlunun kalbindeki kor”¹⁰¹ olarak nitelenen öfke, öncesi çok tatlı ama sonu ise çok acı olan bir davranıştır.¹⁰² Bu nedenle Hz. Ali, “Öfke, delilik hallerinden bir çeşittir. Çünkü sahibi pişman olur; şayet pişman olmuyorsa deliliği tam pekişmiş demektir”¹⁰³ demiştir.

Normal zamanlarda hoş karşılanmayan öfkenin¹⁰⁴ hoş karşılandığı, hatta Allah’ın rızasını kazandırdığı durumlar da vardır. Buna Hz. Ali’nin, “Fasıklardan nefret eden ve Allah için öfke duyan kişi için, Allah da, onun için gazaplanır ve kıyamet gününde onu razı eder”¹⁰⁵, “Her kim, Allah için öfke mızrağını bilirse; batılın hücumlarına karşı baskın çıkar”¹⁰⁶ şeklindeki sözlerini örnek vermek mümkündür.

Aslında Hz. Ali, nerede ve ne zaman öfkelenip öfkelenmeyeceğini de bize şu sözleriyle açıklamıştır: “Öfkelendiğimde, ne zaman öfkemi yenmiş olurum? İntikam almaktan aciz kalıp, “keşke sabretseydin” denilince mi yoksa intikam alma gücüm olup, bana “keşke bağışlasan” dediklerinde mi?”¹⁰⁷

⁹⁶ Şerif er-Radi, *age*, s. 729.

⁹⁷ Şerif er-Radi, *age*, s. 742.

⁹⁸ Şerif er-Radi, *age*, s. 731.

⁹⁹ Şerif er-Radi, *age*, s. 754.

¹⁰⁰ Şerif er-Radi, *age*, s. 783.

¹⁰¹ Tirmizi, *Fiten* 26.

¹⁰² Bir hadiste “Öfke şeytandır, şeytan da ateşten yaratılmıştır, ateş ise su ile söndürülmektedir; öyleyse biriniz öfkelenince hemen kalkıp abdest alsın” diye buyrulmuştur. Bkz. Ebü Dâvûd, *Edeb* 4.

¹⁰³ Şerif er-Radi, *age*, s. 733. Öfke konusunda Euripides (MÖ/406) ise “Kızgınken karar veren, fırtınalı havada yelken açan bir insan gibidir”; Justin Brooks Atkinson (ö.1984) ise “Öfke, insanın lambasını söndüren bir rüzgârdır” diyerek, öfkenin ne denli kötü bir haslet olduğunu vurgulamıştır. Bkz. Ağırbaşı, *age*, s. 225.

¹⁰⁴ Kur’an, müminlerin özelliklerinden söz ederken, onları “öfkelerini yenenler” olarak nitelemiştir. Al-i İmrân, 3/134. “Bir adam, “Ey Allah’ın Resulü! Bana kısa bir nasihatte bulun, uzun yapma ki nasihatini unutmayayım” demişti (birkaç kere tekrar etmişti). Hz. Peygamber (bir kelimeyle): “Öfkelenme!” cevabını verdi!” Bkz. Buhâri, *Edeb* 76; Tirmizi, *Birr* 73; Muvatta, *Husnu'l-Hulk* 11.

¹⁰⁵ Şerif er-Radi, *age*, s. 685.

¹⁰⁶ Şerif er-Radi, *age*, s. 719.

¹⁰⁷ Şerif er-Radi, *age*, s. 722. Hz. Ali, burada “Gerçek pehlivan, güreşte rakibini yenen değildir. Gerçek pehlivan, öfkelendiği zaman öfkelerini yener” hadisine bir göndermede bulunmuştur. Bkz. Buhâri, *Edeb* 76; Muslim, *Birr* 107,108.

Meşhur komutanı Malik'e şu tavsiyede bulunmuştur: "Orduna, şahsın, Rabbin, onun Peygamberi ve imamın için en çok samimi olan; kalbi en temiz; hemen öfkelenmeyen, mazeret kabul eden, çok müsamahakâr, zayıflara merhametli, zalimlere karşı şiddetli, zorbalığa meyletmeyen, güçsüzlükten dolayı çaresiz duruma düşmeyen komutanlar seç!"¹⁰⁸

11. Ümitsizlik, Umutsuzluk

Hz. Ali'nin, çevresine tavsiyede bulunduğu erdemlerden biri de, umutsuzluğa kapılamamaktır. Çünkü umutsuzluğa sahip olma, müminlerin şiarından değildir. Mesela kendisi, istiğfar etmek elindeyken ümitsizliğe düşen kişiye hayret ederim¹⁰⁹ demiştir.

Ona göre dinde derinlemesine kavrayış sahibi yani fakih olan, insanları Allah'ın rahmetinden ümit kesmeye yöneltmez, Allah'ın hoşnutluğundan umutsuzluğa düşürmez ve Allah'ın tuzağından da onları emin kılmaz.¹¹⁰

Yine kendisinin bir yorumuna göre insanda bir et parçası vardır ki, vücuda damarlarla bağlanmıştır. İşte vücuttaki bu harika organ, kalptir. Bu organda, hikmetin malzemeleri olduğu gibi hikmetin zıttı da mevcuttur. Ümide kapıldığında, açgözlülük onu alçaltır; aşırı istekler onu galeyana getirdiğinde, hırs onu helak eder. Ümitsizlik onu elde ettiğinde, gâm öldürür. Öfke onu sardığında, kını katlanır. Rıza onu hoşnut edince, tehlikelere karşı korunmayı unuttur. Korku, onu ele geçirince korunmakla meşgul olur. Esenliğe çıktığında, gaflete düşer. Bir mala sahip olunca, zenginlik onu azdırır. Bir musibete uğradığında, sabırsızlık onu rezil eder. Yoksulluk ona dokunduğunda, musibetle uğraşır. Açlığa düşünce, zayıflık onu çökertir.¹¹¹ Afiyet bulduğunda kendini beğenir; sınındığında ümidini keser; bir belaya uğradığında, çaresiz yalvarmaya başlar. Ferahlığa çıktığında, kibirlenerek yüz çevirir; nefsi, onu zanları ile mağlup eder. Gerçek bildiğine inanmaz, günahı kendisinin günahından daha az olanın sonundan korkar, fakat kendisi için, onun yaptığının daha fazlasını ister. Zengin olunca şımarır, böbürlenir; fakirleşince ümitsizliğe düşer ve gevşer.¹¹²

12. Yalan Söylemek

Bir insan, inanmadığı şeye inanıyorum dediği zaman, şüphesiz ki yalan söylemiş olur. Bunun yalan olması, o sözün yalnız inanç ve vicdanına aykırı olmasından değil; haber verdiği şeyin, gerçekte onun vicdanında olmamasındandır.¹¹³

Yalan, güçlü olan ve kendine güvenen kimseden pek kaynaklanmaz. O, zayıf kişilerin işidir. Çünkü kuvvetli direnir, zayıf ise kaçır; hiçbir zaman bu prensibin aksine rastlanmamıştır.¹¹⁴

¹⁰⁸ Şerif er-Radi, *age*, s. 778.

¹⁰⁹ Şerif er-Radi, *age*, s. 698.

¹¹⁰ Şerif er-Radi, *age*, s. 698.

¹¹¹ Şerif er-Radi, *age*, s. 703. Hz. Ali, burada "Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da tebrîe etmiş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa, cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir" hadisine işaret etmiştir. Bkz. Buhârî, *İman* 39, *Buyû* 2; Muslim, *Musâkat* 107; Ebû Dâvûd, *Buyû* 3; Tirmizî, *Buyû* 1; Neseî, *Buyû* 2.

¹¹² Şerif er-Radi, *age*, s. 715.

¹¹³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. Komisyon, Şura-Çelik Yay. İstanbul, 1993, VII/337.

¹¹⁴ Seyyid Kutub, *Fî Zilalî'l-Kur'an*, çev. Komisyon, Hikmet Yay. İstanbul, 1991, VII/307.

Hız. Peygambere soruldu: "Ey Allah'ın Resulü, mümin korkak olur mu?" "Evet!" buyurdular. "Peki, cimri olur mu?", "Evet!" buyurdular. "Peki, yalancı olur mu?" diye sorulduğunda, bu sefer "Hayır!" diye buyurdular."¹¹⁵

Yalan söylemedim ve yalanlanmadım, sapıklığa saptım, benden dolayı sapıklığa da düşülmedi.¹¹⁶

Hız. Ali, Basra'ya geldiğinde Enes b. Malik (ö.93/712)'i¹¹⁷, kendileri hakkında Hız. Peygamberden duydukları bir şeyi hatırlatması için Talha b. Ubeydullah (ö.36/656) ve Zübeyr b. Avvam (ö.36/656)'a gönderdi. Enes, bundan kaçındı, bir süre sonra Hız. Ali'ye geri döndü ve "Onu söylemeyi unuttum" dedi. Bunun üzerine Hız. Ali "Şayet yalan söylüyor isen, Allah sana öyle bir alaca (deride leke oluşma) hastalığı verecektir ki, sarığın bile onu örtemeyecektir" diye karşılık verdi.¹¹⁸

O, oğlu Hasan'a "Yalancı kimse ile dost olmaktan sakın! Çünkü o, serap gibidir; sana uzağı yakın; yakını da uzak gösterir"¹¹⁹ şeklinde tavsiyede bulunmuştur.

13. Yoksullukta İsyân Etmek

Hız. Ali'nin dikkat çektiği noktalardan biri de yoksulluk olgusudur. O, yoksulluğu sadece maddî anlamda ele almamıştır. O, kimi yerde cehaleti, en büyük fakirlik olarak nitelmiştir¹²⁰; kimi yerde ise yoksulluğun, kişiye vatanı gurbet¹²¹ hâle getirdiğini belirtmiştir.

Hız. Ali, fakr-u zaruretini ne kadar zor olduğunu bildiğinden onun getireceği maddî ve manevî tehlikelere de dikkat çekmiştir. Bu nedenle namuslu olmak fakirliği; şükretmek ise zenginliği güzelleştirir¹²² demiştir.

Kendisi, Ehl-i Beyt'i sevenlere, yoksulluk elbisesini hazırlamalarını¹²³ haber vermiştir. Aslında Hız. Ali, burada şu hadise göndermede bulunmuştur: "Bir adam gelerek "Ey Allah'ın Resulü! Ben seni seviyorum" dedi. Hız. Peygamber, "Ne söylediğine dikkat et!" diye cevap verdi. Adam, "Vallahi ben seni seviyorum!" deyip, bunu üç kere tekrar etti.

¹¹⁵ İmam Malik, Muvatta, *Kelâm* 19.

¹¹⁶ Şerif er-Radî, *age*, s. 720.

¹¹⁷ Ebü Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî (ö.93/711-12)'dir. Çocuk yaşta Hız. Peygamber'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivayet eden sahâbilerden biridir. Bu nedenle "müksirün" arasında yer almıştır. Yanlış rivayet eder endişesinden dolayı hadisleri aktarmada oldukça dikkatli davranmıştır. Hız. Peygamber, onu sevdiğinden "zu'l-uzuneyn" yani "iki kulak sahibi" diye çağırmıştır. Sıklıkla olmasa da fetva veren sahâbiler arasında yer almıştır. Ebü Abdullah Muhammed b. Umer Vâkidi, *Futûhu's-Şâm*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1997, II/36. Enes b. Mâlik, İmam Azam Ebü Hanife'nin gördüğü sahâbiler arasında yer almaktadır. Bkz. Ebü Hafs Zeynuddîn Umer b. el-Muzaffer İbnu'l-Verdî, *Tarihü İbni'l-Verdî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1996, I/188.

¹¹⁸ Şerif er-Radî, *age*, s. 773. Radî: Bu, bir çeşit deri hastalığıdır. Enes, daha sonra bu hastalığa yakalanmış, ancak peçe ile örtünerek dışarı çıkabilmiştir.

¹¹⁹ Şerif er-Radî, *age*, s. 688.

¹²⁰ Şerif er-Radî, *age*, s. 692.

¹²¹ Şerif er-Radî, *age*, s. 692.

¹²² Şerif er-Radî, *age*, s. 694.

¹²³ Malum olduğu üzere Ehl-i Beyt, bütün Müslümanların ortak paydası durumundadır. Mesela Müslümanların hissiyatına tercüman olan Zemahşerî'nin, Ehl-i Beyt'e dair şu mısralarını vermekte yarar görüyoruz:

"Şek, şüphe ve ayrılıklar oldukça arttı.

Her fırka, kendince doğru yola çağırıp kurtulduğunu iddia ediyor.

Benim ise tek sığınacağım, eşi benzeri olmayan Allah'tır.

Sevgim ise Ahmed ile Ali'yedir.

Bir köpek (Kitmîr), Ashâb-ı Kehf sevgisiyle kurtulmuşken,

Ben, Ehl-i Beyt'e karşı nasıl bedbaht olabilirim?" Bkz. Şihâbüddîn Ebü Abdullâh Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem'ul-Udebâ/İrşâdu'l-Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, Daru'l-Fikr, Kâhire, 1980, VI/2689; el-Amilî, *el-Keşkül*, I/169; Muhammed 'Abdulazîz en-Naccâr, *Diyâu's-Sâlik ilâ Evdehi'l-Mesâlik*, Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 2001, II/183.

Hız Peygamber, bunun üzerine adama, “Eğer beni seviyorsan, fakirlik için bir zırh hazırla! Çünkü beni sevene fakirlik, hedefine koşan selden daha süratli gelir.”¹²⁴

O, yoksulluğu, en büyük ölüm¹²⁵ olarak nitelendirmiş olsa da iktisatlı davranan kimsenin ise yoksul olmayacağını¹²⁶ söylemiştir.

Hız Ali, fitri rotasından çıkmış insanın davranışından söz ederken onun için “Zengin olunca şımarır, böbürlenir; fakirleşince ümitsizliğe düşer ve gevşer. Zenginlerle gününü gün etmeyi, fakirlerle konuşmaktan daha uygun görür” tespitinde bulunmuştur.¹²⁷

Hız Ali, yoksulluğa düştüğünüzde, sadaka vermekle Allah ile ticaret yapınız¹²⁸ demek suretiyle dünya malına ne kadar mesafeli olduğunu belirtmiştir.

O, “*Kendilerinde fakirlik ve ihtiyaç olsa bile (onları, Muhacirleri) öz canlarından daha üstün tutarlar.*” (Haşr, 59/9) mealindeki ayetle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Ensar'dan birinin evine misafir geldi ve geceyi yanında geçirdi. Ev sâhibinin evinde kendisinin ve çocuklarının yiyeceğinden başka yiyecek bir şey yoktu. Hanımına, “Çocukları uyut, ışığı söndür ve mevcut yiyeceği misafire yaklaştı” diye emretti. Bunun üzerine ayet indi.¹²⁹

Oğlu Muhammed b. Hanifi (ö.81/700)'ye¹³⁰: “Evladım, yoksul düşmenden korkuyorum! Yoksulluktan ötürü Allah'a sığın! Çünkü yoksulluk, dini yaşantıyı zayıflatır, akli şaşırır, kin gütmeye iter” tavsiyesinde bulunmuştur.¹³¹

Hız Ali, Cabir b. Abdullah el-Ensârî (ö. 78/697)'ye şöyle demiştir: “Ey Cabir! Din ile dünyanın ana direği dört tanedir: İlmi ile amel eden âlim; öğrenmekten geri durmayan cahil, malında cimrilik yapmayan zengin, ahiretini dünyası uğruna satmayan fakir kimsedir. Âlim, ilmini kaybederse, cahil de ilim öğrenmekten kaçınır. Zengin iyilik yapma konusunda cimrilik ederse, fakir de ahiretini dünyası karşılığında satar.¹³²

O, bu konuya dair farklı zamanlarda şu tavsiyelerde bulunmuştur: Dikkat edin, fakirlik, imtihanlardan biridir. Fakirlikten daha zor olan ise beden hastalanmasıdır. Ondan daha beter olanı ise kalbin manen hastalanmasıdır.¹³³ Zenginlerin yoksullara karşı alçakgönüllü olmaları Allah'ın katında ne güzeldir! Yoksulların da, Allah'a güvenerek zenginlere karşı onurlu olmaları, daha güzeldir.¹³⁴ Kim fakirliğini bir

¹²⁴ Tirmizî, *Zuhd* 36.

¹²⁵ Şerif er-Radî, *age*, s. 718.

¹²⁶ Şerif er-Radî, *age*, s. 712.

¹²⁷ Şerif er-Radî, *age*, s. 715.

¹²⁸ Şerif er-Radî, *age*, s. 734.

¹²⁹ Tirmizî, *Tefsir, Haşr*, 59.

¹³⁰ Muhammed bin Hânîfiyye, Ali b. Ebi Tâlib'in Havle bint Câ'fer isimli eşinden olduğu için İbn Hanefiyye diye tanınmıştır.

¹³¹ Şerif er-Radî, *age*, s. 753. *Fethi Yeken* (ö.2009), yoksulun kin gütmesine dair bir sahneyi şöyle anlatmaktadır: “Bir dava kardeşimiz vardı. Dava kardeşlerinden zengin olanları pek sevmezdi. Kendisi ise sefil ve perişandı. Kendisine yardım etmelerine, değer vermelerine ve sevip saymalarına rağmen, kardeşlerine karşı bu tavrını hiç değiştirmede. Fırsat buldukça onları eleştiriyordu. Onlardan biri, barınmak için normal bir ev satın aldığı anda hemen eleştiriyor ve o evde barınmayı uygun görmüyordu. Biri bir araba alınca, israf ve lükse kaçmış sayıyordu. Hep şu ayeti delil olarak gösteriyordu. “*Saçıp savuranlar, şeytanların dostlarıdır. Şeytan ise rabbine karşı çok nankördür*” (İsrâ, 17/27). Bir süre sonra bu kardeşimiz, yoksul iken zengin oldu. Bir imtihan ve deneme devresine girdi. Ne yazık ki, davasına tamamen sırt çevirip dünyalığa dalmaktan başka bir şey yapmadı. Evet, “*Zahid; cebinde parası pulu olmayan değildir. Zahid, dünya kendisine yöneldiğinde sevinip azmayandır ve kendisinden kaçtığı anda da üzülüp küfre sapsamandır.*” Bkz. Fethi Yeken, *Davet Yolunda Dökülenler*, çev. Bilal Çakmaklı, Seçkin Yay. İstanbul, 1986, s. 8.

¹³² Şerif er-Radî, *age*, s. 764. Yoksul olduğu hâlde Allah'a isyan etmeyen ve inancının gereklerini yerine getirenler, hep övülmüş ve zenginlerden daha önce cennete girecekleri müjdelenmiştir. Bkz. Ebû Dâvud, *İlim* 13; Tirmizî, *Zuhd* 37.

¹³³ Şerif er-Radî, *age*, s. 729.

¹³⁴ Şerif er-Radî, *age*, s. 772.

mümine şikâyet ederse, sanki onu Allah'a şikâyet etmiş; kim de onu bir kâfire şikâyet ederse, sanki Allah'ı şikâyet etmiştir.¹³⁵ Kim kendisine gelen bir fakirliği hemen halka açarak dilenmeye kalkarsa, onun fakirliğinin önüne geçilmez. Kime de fakirlik gelir, o da bunu Allah'a açarsa, Allah ona er veya geç rızıkıyla imdat eder.¹³⁶ Asıl zenginlik ve yoksulluk; ahirette insanın Allah tarafından hesaba çekilmesinden sonra belli olacaktır.¹³⁷

Hiz. Ali, dostluğun, istifade edilmesi gereken bir yakınlık olduğunu ve usanıp daralan kimseye de güvenmemenin gerektiğini¹³⁸ vurgulamıştır.

14. Zulüm/Zalim

Zulüm sözcüğü *z-l-m* fiil kökünden türemiş bir isimdir. Ondan türemiş olan *zulmet* kelimesi ise aydınlığın olmamasıdır; çoğulu *zulumât*.¹³⁹

Araplar, gecenin karanlığına *ظِلْمَةُ اللَّيْلِ* derler.¹⁴⁰ Zulüm ile karanlık arasında anlambilim açısından bir ilişki vardır. Zulmeden kimse, yaptığı ile aslında bir karanlık alan oluşturmaktadır. Fıtratın özünde aydınlık; fıtratın kabul görmediği davranışın sonucunda da bir bakıma karanlık bir meydan oluşmaktadır. Zaten *zulmetin* zıddı *nurdur*. Allah; inanmayanların yaptıklarını; denizdeki derinliği, isyan ve tuğyanın sahasını *zulumât*¹⁴¹ olarak nitelemiştir.

Hiz. Ali, dünyada zalim ve zorba olan kimsenin, kıyamet gününde elini ısıracağını¹⁴²; mazlum adamın zalimden hakkını alacağı gün, zalimin mazluma zulmettiği günden daha şiddetli olacağını¹⁴³ belirttikten sonra “Zalim kimseye yemin ettirmek istediğinizde, Allah'ın güç ve kuvvetinden uzak olduğuna dair yemin ettiriniz! Böyle yemin ettiğinde, o yalan söylemiş ve cezayı çabuklaştırmıştır. Eğer Allah'tan başka ilah olmadığına dair yemin ederse, cezalandırmada Allah acele davranmaz, çünkü o, Allah'ı birlemiştir”¹⁴⁴ diye tavsiyede bulunmuştur.

Hiz. Ali, zalimin adaletle cezalandırılacağı gün, zalimin mazluma zulmettiği günden daha çetin olacaktır¹⁴⁵ dedikten sonra zalim kişinin üç özelliğinden söz etmiştir. O özellikler, zalim kimsenin, üstüne karşı gelmesi, astını ezmeye çalışması ve zalimler topluluğuna destek olmasıdır.¹⁴⁶

¹³⁵ Şerif er-Radi, *age*, s. 777.

¹³⁶ Tirmizi, *Zuhd* 18; Ebü Dâvûd, *Zekât* 28. “İffetlerinden dolayı bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları simalarından tanırsın. Yüzsüzlük ederek insanlardan istemezler”. Bakara, 2/273.

¹³⁷ Şerif er-Radi, *age*, s. 782.

¹³⁸ Şerif er-Radi, *age*, s. 725.

¹³⁹ Bkz. Ebü'l Huseyin Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, Dâru'l-Ciyl, Beyrût, 1991, III/214; Ebü'l-Berekât Kemâluddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed el-Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Erkâm, Kâhire, 1999, s. 249; Ebü'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşeri, *Esâsu'l-Belâğa*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998, I/74; Ebü Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Sâdir, Beyrût, 1300, I/569; Râğib İsfahânî, *el-Mufredât*, Dâru'l-Kalem, Dimâşk, 1412, s. 537.

¹⁴⁰ İbn Dureyd, *Cemheretu'l-Luga*, I/247.

¹⁴¹ 2/Bakara, 257; 24/Nur, 40.

¹⁴² Şerif er-Radi, *age*, s. 720.

¹⁴³ Şerif er-Radi, *age*, s. 731.

¹⁴⁴ Şerif er-Radi, *age*, s. 733.

¹⁴⁵ Şerif er-Radi, *age*, s. 757.

¹⁴⁶ Şerif er-Radi, *age*, s. 759. Mesela Zemahşeri (ö.538/1143), bir eserinde zulüm hakkında “Sana en bedbaht memleketi haber vereyim mi?” sorusunu sorduktan sonra, peşinden “Orası, idarecisi zalim olan memlekettir” diye cevaplamıştır. O, zulmün, memlekete getireceği olumsuzlukları şöyle sıralamıştır: “Zulüm, atların toynaklarından daha ezicidir, sellerden daha yıkıcıdır, kasırgalardan daha kasıp kavurucudur, kutluk yıllarından daha zarar vericidir, duaların, Allah'ın ulaşmasını engelleyicidir, gökten yağmur ve bereketin yağmasına manidir.” Zemahşeri, daha sonra ise zulmün hâkim olduğu yere yerleşmek isteyenlere de şu tavsiyelerde bulunmuştur: “Sen, yörenin efendisinden daha üstün olsan da; orada mal mülk, çoluk çocuk sahibi olma şansına sahip olsan da; eninde sonunda o memlekette kargaların öteceğini; oraya bela ve musibetlerin yağacağını hiçbir zaman unutma!” Bkz. ez-Zemahşeri, *Atvâku'z-Zeheb fi'l-Mevâ'iz ve'l-Hutab*, Dâru'l- Fadile, Kâhire, ts., s. 14.

Sonuç

Hz. Ali'nin, hayatının bütün evrelerinde Hz. Peygamber'in öğretilerine bağlı kalma konusunda ne kadar duyarlı davrandığı bilinmektedir. Çünkü kendisi, henüz çocuk yaşta iken Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş; vahyin bütün safhalarına şahit olmuştur. Bu süreç, doğal olarak birçok sahabeyle kıyasla Hz. Ali'nin hayatında daha belirleyici olmuştur, demek mümkündür.

O, hayatı boyunca hep zahidane yaşamayı yeğlemiş, çevresine de aynı minval üzere hareket etmelerini tavsiye etmiştir. Malum olduğu üzere zahit; cebinde parası pulu, üzerinde de çulu olmayan değildir. Zahit, dünya kendisine yöneldiğinde sevinip azmayan, çevresine tepeden bakmayan; dünya kendisinden kaçtığına da üzülen, isyan eden ve küfre sapmayandır.

Hz. Ali'nin tavsiyeleri arasında muhatabını hem imrendirici hem sakındırıcı formatta tavsiyeler vardır. Çevresine yaptığı tavsiyeler dikkatlice analiz edildiğinde onun sorumlu bir devlet başkanı, iyi bir komutan, adil bir yargıç ve merhamet sahibi bir aile reisi olduğu görülecektir. Öyle ki onun siyasî muhaliflerine bile yaptığı tavsiyeleri, hep sükûnete çağırma, haddi aşmama ve ahireti hatırlatma olmuştur dememiz mümkündür.

Biz, bu makalede sakındırıcı, başka bir ifadeyle insanı helak ve imha eden formattaki nitelikleri ele aldık. Adı geçen cimrilik ve cimri ile arkadaş olmak, dünya sevgisi, haset, nefsi arzularına esir olmak, kendini beğenmek, başkalarını aşağılamak, öfkelenmek, ümitsizliğe kapılmak, yalan söylemek, zulüm vb olumsuz özellikler, genelde bütün insanlığın; özelde ise Allah'a ve Resulü'ne iman etmiş kimselerin, sakınması gereken davranışlar cümlesindedir. Ahlak ile doğrudan ilişkili olan bu nitelikler, onlardan sakınan kimseyi toplum nezdinde yücelten; sakınmayanları da küçülten unsurlardır. Söz konusu bu özellikler, kadın-erkek, genç-ihliyar, amir-memur, öğretmen-öğrenci, zengin-fakir, velhâsıl toplumun bütün katmanlarını ilgilendirmektedir. Örneğin, memuruna emrettiğini uygulamayan bir amirin, öğrencisine söylediğiyle çelişen bir eğitimcinin, gençlere rol-model olmayan bir ihtiyarın, cesaretsiz bir komutanın, askerini motive etmedeki belirleyiciliği ne kadar olabilir ki!

Bilindiği üzere Hz. Ali, hitabe ve mektuplarını belli bir sıraya göre ne söylemiş ne yazmıştır. O, günün şartlarına göre beyan etmiştir. Ama biz, bu çalışmamızda aynı konuya ilişkin dağınık durumdaki ibare ve ifadeleri bir araya getirdik, tasnif ettik. Mesela dünyaya saplanıp ahirete duyarsız kalma konusuna dair 8, 64, 77, 103, 104, 119, 126, 131, 133, 228, 269, 359, 367, 415, 431 ve 463; hırslı ve açgözlü olmak hakkında 108, 180, 226, 228, 275, 371; yalan söyleme hakkında ise 38, 185, 252, 253, 311 ve 458. sözleri örnek vermek mümkündür.

Sonuç olarak diyoruz ki, Nehcu'l-Belâğa'nın, baştan sona Hz. Ali'ye ait olup olmadığı tartışmaları bir tarafa bırakılırsa, eser; gerek anlam gerekse Arap dili ve belagati bağlamında üzerinde bilimsel çalışmayı hak etmektedir.

Kaynakça

- Abdübâkî**, Muhammed Fuâd (ö.1967), *el-Mu'cemu'l Mufehres li Elfâzi'l-Kur'ani'l-Kerîm*, el-Matba'atu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1982.
- Ağırbaşı**, Ahmet, *2000 Yılında 2000 Güzel Söz*, İttifak Kültür Serisi, Konya, 2000.
- Âmilî**, Bahâuddin Muhammed b. Huseyin b. 'Abdussamed (ö.1031/1622), *el-Keşkül*, thk. Muhammed 'Abdulkerim en-Nemirî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998.
- Aycan**, İrfan, "Ziyâd b. Ebih" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2013.
- Bezzâr**, Ebû Bekr Ahmed b. 'Amr b. 'Abdülhâlik el-Basrî (ö.292/905), *Musned*, Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Hikem, el-Medînetu'l-Munevvere, 1988.

- Beyhaki**, Ahmed b. Huseyin b. 'Alî (ö.458/1066), *Şu'abu'l-İman*, Mektebetu'r-Ruşd, Riyâd, 2003.
- Buhârî**, Ebû 'Abdullah Muhammed b. İsmâ'il (ö.256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, el-Mektebetu'l-İslâmî, İstanbul, 1979.
- Durmuş**, İsmail, "Nehcû'l-Belâğa" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2006.
- Ebû Dâvûd**, Suleymân b. Eş'as (ö.275/888), *Sunen*, thk. M. Muhyiddin 'Abdulhamid, Dâru'l-Fikr, Riyâd, ts.
- Elmalılı**, Hamdi Yazır (ö.1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. Komisyon, Şura-Çelik Yay. İstanbul, 1993.
- el-Enbârî**, Ebû'l-Berekât Kemâluddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed (ö.577/1182), *Esrâru'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Erkâm, Kâhire, 1999.
- Fıġlalı**, Ethem Ruhi, "Hasan" maddesi, *DİA*, İstanbul, 1997.
- Gazzâlî**, Ebû Hâmid Muhammed (ö.505/1111), *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, ts.
- Hacı Halîfe**, Mustafâ b. 'Abdullâh -Kâtib Çelebi- (ö.1067/1657), *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmî'l-Kutub ve'l-Funûn*, Mektebetu'l-Musenânâ, Bağdâd, 1941.
- Hatiboġlu**, İbrâhîm, "Subhî es-Sâlih" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2009.
- İbn Asâkir**, Ebû'l-Kâsım 'Alî b. Hibetullâh (ö.571/1176), *Târîhu Dimaşk*, thk. 'Amr b. Garâme el-'Amravî, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1995.
- İbn Âşûr**, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tâhir (ö.1973), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tûnusiyye, Tunus, 1984.
- İbn Dureyd**, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdî (ö.321/933), *Cemheretu'l-Luġa*, thk. Remzî Munîr Ba'labekî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 1987.
- İbn Fâris**, Ebû'l Huseyin Ahmed (ö.305/1004), *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luġa*, thk. 'Abdusselâm Muhammed Hasan, Dâru'l-Ciyl, Beyrût, 1991.
- İbn Mâce**, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd (ö.279/892), *Sunen*, Çaġrı Yay. İstanbul, 1992.
- İbn Manzûr**, Ebû Fadl Cemâluddîn Muhammed (ö.711/1311), *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Sâdır, Beyrût, 1300.
- İbn Teymiyye**, Şeyhu'l-İslâm Ahmed Takıyyuddîn (ö.728/1328), *Minhâcu's-Sunneti'n-Nebeviyye fî Nakzi Kelâmi's-Şi'ati'l-Kaderiyye*, Cami'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, 1986.
- İbnu'l-Esîr**, Ebû'l-Hasan 'Alî b. Ebû'l-Kerem Muhammed el-Cezerî (ö.630/1233), *el-Kâmil fî't-Târîh*, thk. Ebû'l-Fidâ 'Abdullâh el-Kadî, Dâru'l-Kuttâbi'l-'Arabî, Beyrût, 1997.
- İbnu'l-Verdî**, Ebû Hafs Zeynuddîn 'Umer b. el-Muzaffer (ö.749/1349), *Târîhu İbni'l-Verdî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1996.
- İsmâ'il Paşa**, Bağdâdî (ö.1920), *Hediyyetu'l-'Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn Âsâru'l-Musannifîn*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût, 1951.
- el-İsfahânî**, Râġıb (ö.425/1033), *el-Mufredât*, thk. Safvân 'Adnân ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1412.
- Kâsımî**, Muhammed Cemâluddîn b. Muhammed (ö.1913), *Kavaidu't-Tahdîs min Funûni Mustalahi'l-Hadîs*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, ts.
- Kutub**, Seyyid (ö.1966), *Fi Zilâli'l-Kur'an*, çev. Komisyon, Hikmet Yay. İstanbul, 1991.
- Muslim**, Ebû'l-Huseyn Muhammed b. Haccâc (ö.261/875), *Sahîhu Muslim*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâki, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût, ts.
- Naccâr**, Muhammed 'Abdulazîz, *Diyâu's-Sâlik ilâ Evdehi'l-Mesâlik*, Mu'essesetu'r-Risâle, Beyrût, 2001.
- Neseî**, Ebû 'Abdurrahmân Ahmed (ö.303/915), *Sunen*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrût, ts.
- Onat**, Hasan, "İbrahim b. Eşter" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2000.
- Özel**, Mustafa "Şerif er-Radî" maddesi, *DİA*, İstanbul, 2010.

- Şerîf Radî'**, Ebû'l-Hasan Muhammed b. Huseyn b. Mûsâ (ö.406/1015) *Nehcu'l-Belâga*, thk. Muhammed 'Abduh, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, 1992.
- Taberânî**, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö.360/993), *el-Mu'cemu'l-Evsat*, thk. Târik b. İvazullâh-'Abdulmuhsin b. İbrâhîm el-Hasenî, Dâru'l-Harameyn, Kâhire, ts.
- Tirmîzî**, Ebû İsâ Muhammed (ö.279/892), *Sunen*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1980.
- Vâkidî**, Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Umer (ö.207/823), *Futûhu's-Şâm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1997.
- Yâkût**, Şihâbuddîn Ebû 'Abdullâh el-Hamevî, (ö.626/1230), *Mu'cem'ul-Udebâ/İrşâdu'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, Dâru'l-Fikr, Kâhire, 1980.
- Yeken**, Fethi (ö.2009), *Davet Yolunda Dökülenler*, çev. Bilal Çakmaklı, Seçkin Yay. İstanbul, 1986.
- Zemahşerî**, Ebû'l-Kâsım Mahmûd (ö.538/1143), *Esâsu'l-Belâga*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnusûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998.
- Zemahşerî**, *Atvâku'z-Zeheb fi'l-Mevâ'iz ve'l-Hutab*, Dâru'l-Fadîle, Kâhire, ts.
- Ziriklî**, Hayruddîn (ö.1976), *el-A'lâm*, Dâru'l-Kalem, Beyrût, 1980.